

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Slovak Witnesses Documentation Project

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Cecíliou Sigotskou

RG-50.688.0029.01.01

Dobrý deň prajem.

Dobrý deň.

A ďakujeme, že ste sa s nami stretli. Môžete sa nám prosím predstaviť?

Ja sa volám Cecília Sigotská, rodená som Hlavatá, čo občas aj bývam hlavatá. Narodila som sa v malej dedinke pri Trnave, tak v okruhu Trnavy tam, na západe Slovenska. Do školy som chodila najprv tam, v Šenkviaciach, to bola ešte ľudová škola, potom bola meštianka, to bolo tri len triedy, a potom bolo v Pezinku, tá štvrtá, to je ako.. to bol ako kurz. A odtiaľ som išla do Bratislavy a chodila som na ekonomickú do Ústavu Notre Dame. Na Poľovníckom rade.

Hm. A kedy ste sa narodili? Aký je váš dátum narodenia?

Tridsiateho marca tisícdeväťstodvadsaťpäť.

Dvadsaťpäť. Pani Sigotská, my sme sa s vami pred pár týždňami stretli...

Áno.

A vy ste nám vtedy porozprávali vaše spomienky na obdobie Slovenského štátu a Druhej svetovej vojny.

Áno.

A my sme dnes prišli za vami znovu, aby sme si tieto vaše spomienky nahrali na videokameru.

Nech sa páči.

Takže chcem sa vás opýtať, že kde ste žili v tom období a ako si spomínate na obdobie Slovenského štátu?

No ja si na obdobie Slovenského štátu... tak bola som taký, ako teraz hovoria, teenager, nie. No ale keď sme chodili do Bratislavy, už tam sme voľačo, čo to pochytili, sme chodili ešte s takými kapsami, viete, nie také ruksačky na chrbát a tak a peši, lebo na električky nám nebolo dávané. No a tak na Poľovníckom rade bola tá škola. No a odtiaľ potom som sa dostala, keď som skončila, dostala som sa na takú miernu, miernu ozaj a po protekciu, to moja staršia sestra mala známeho, tak som sa dostala do takej kancelárie, kde som silou mocou chcela len písať na stroji a stenografovať. Tak to bolo moja záľuba a s týmto, s týmito dvomi som prešla celým mojim životom. Mala som v tom záľubu, vyhrala som potom, po čase, aj súťaž v písaní na stroji, aj som vyhrala tú súťaž teda. Poslali ma... lebo robila som aj pre Slovenskú odborovú radu... tam zápisnice... a tí mi dali ako odmenu... nechcela som peniaze, ale dali mi ako odmenu dvadsaťjedna čistých dní v Juhoslávii na ostrove Rab.

Hm. Ale toto bolo už vlastne... vlastne po vojne, však?

Áno, no.

Tak by... rada by som sa vrátila ešte do toho obdobia predvojnového, alebo teda...

Vtedy, keď som tam ešte chodila v Bratislave. No tak bývala som na Edlovej ulici, oproti... trošku oproti bolo... židovská ústredňa, a naľavo, taký fajermúr to bol, to viete čo je to fajermúr taký... to je taká... potom taký rezaný vchod, takto... a ďalej pokračovalo, no tam chodili na stravu, židia len. No a tam v tej židovskej ústredni bývala som na prízemí a tam to bola najprv dvojka, viete – to dve bývali – a my sme bývali šiesti. A mali sme okenice drevené, ktoré museli byť, keď večer a v noci prinášali týchto... zbierali tých židov, tak my sme boli zvedavé, no ako každá baba. A také, oni museli sme mať zavreté, ale viete, no tak.. zavreté... Predsa sa len také skulinky našli. To sme každá chcela vidieť, jedna pred druhú sme sa naťahovali a chceli sme to vidieť, tak Bohužiaľ, to čo sme videli, to nebolo pekné. To nebolo pekné. To boli tam takí chlapi aj dosť silní niektorí... a tie babičky, no nemôžem povedať vek, lebo vtedy som ešte tak nemala ten starší rozum, ale boli staré babičky. Oni ich aj so stoličkou... sadli na stoličku a tak ich vykladali na tie... na tie autá, čo prichádzali v noci, po polnoci zvlášť, a odvážali ich preč. Kam? To neviem. To neviem, kam. Ale cez... potom oni dávali na nás pozor, že či máme otvorené, alebo čo, my sme nesmeli mať. No ale tma bola všade a len také skulinky sme mali, viete, čo sme pozerali, že čo to s nimi tam robia.

Hm. Na aké autá ich vykladali?

To boli také tie obyčajné nákladné autá, už teraz ich aj málo vidno. Ale nákladné autá, korba bola taká... ktorí vládali, tak tých len vyložili, ale také staré babičky, tak to už bolo aj... už roztrasené takto, tak tie na stoličkách, ale či tú stoličku vrátili, to som nevidela.

Hm.

Že by to zase naložili ďalšiu, alebo niečo. To som už nevidela, len ako ich nakladali, to sme videli.

A ako ste vedeli, že to boli židia? Že to boli...?

No však mali hviezdu.

Mali... mohli ste vidieť, že mali na sebe tú hviezdu?

Áno, to oni prichádzali z tej strany, od začiatku Edlovej, my sme boli asi druhý alebo tretí dom, viete. No a to, ešte sme mali oči dobré.

Hm. A ste vraveli, že to bolo v noci.

V noci. Len v noci.

A bolo tam dostatok svetla, aby ste mohli vidieť, že...?

No oni mali svetlo. Tam čo sa nakladalo, my sme nesmeli mať svetlo. Žiadne svetlo sme nesmeli mať. Ani... keby boli zbadali, to boli by sme zle dopadli. Ale toto som videla, ako to odvážali.

A tí... tí, ktorí ich tam odvážali, alebo nakladali na tie autá, oni mali nejaké vlastné osvetlenie?

Viete čo, to si ja nepamätám, či to mali z toho domu len nejaké osvetlenie, alebo čo. Ale však Bratislava mala nejaké to osvetlenie, takže to, vidieť sme to videli.

Hm.

Nie len ja, ale aj viaceré to videli. Bohužiaľ, ja neviem, kde sa podeli všetky tie dievčence. Lebo boli sme dve v prvej izbe a šiesti sme boli v druhej izbe. A či pozerali aj hore alebo kde, to neviem.

To ste kde bývali, aké to bolo zariadenie?

To bol domov pre sociálne slabé úradníčky. To bol asi prvý, druhý, tretí dom.

Hm.

Tam...

A ako si spomínate...? Koľko tam asi bolo ľudí, to čo ste videli?

No to vám neviem povedať, za jednu noc to sa vystriedalo aj do dvesto ľudí. Aj do dvesto ľudí, lebo to išli, naložili... odišli... naložili... odišli... To, čo cez celú dobu tam pozháňali... teda, no neviem, že by boli dobre vykrmení alebo dobre oblečení, boli takí, ako ukazujú aj teraz ešte niekedy... že napríklad v Osvienčime, alebo kde... Ja som bola síce len v Osvienčime, v Buchenwalde a v Sans... ešte v jednom som bola. V Nemecku. Pozrieť, to viete. Ale to my sme našli v Osvienčime ešte aj od nás, kde sme my bývali... topánočky a kufre s menovkami takými.

Hm.

Sme vedeli, že... lebo to bolo malé.

A vtedy, v tom období, keď ste vy videli, že nakladajú tam tých židov na tie nákladné autá, vy ste vedeli, že čo sa deje? Alebo že kam ich budú odvážať alebo...?

No kam ich budú odvážať, to sme nevedeli. To sme vôbec nevedeli. Ale že ich odvážali a ako ich odvážali – nie pekne – nie: „Moja, moja...“ ale vyložili a ďalšie...

Hm.

To oni pokiaľ možno robili dosť chytre... chytre, nie chytro, ale chytro.

A videli ste, že by tam bolo nejaké násilie alebo nejaké také hrubé správanie?

To ja nemôžem povedať, to na to nemali kedy. To museli chytre naložiť a ísť preč.

A kto tam bol s nimi, kto ich tam nakladal na tie autá?

To boli tí, čo chodili na raziu. POHG...

POHG bolo čo?

Boli, čo im pomáhali. A či oni mali niečo, to neviem. POHG viem preto, lebo môj brat robil v Bratislave na pošte, na telegrafe. A on tam mal jedného zamestnanca medzi inými, ktorý bol tiež v tomto POHG. A prišiel k nám na raziu a ma zbadal a poznal ma, no tak sa veľmi ospravedlňoval a hneď boli preč.

Hm.

Viete...? Nechcel, aby som ho poznala.

Aká to bola, čo to bola... aká organizácia? Čo to znamenalo, tá skratka POHG?

Pohotovostný oddiel Hlinkovej gardy.

Hm. A tí...?

Oni nosili tie... ako Nemci tie nohavice tuto také rozšírené. A to obyčajne to boli takí chlapi silnejší. Lebo chodili... ja som potom bývala aj v Carltone, tam mi dali izbu, lebo k nám nechodili na raziu, ale... Lebo my sme boli ako zamestnanci, to mali v recepcii napísané, že kde bývame zamestnanci. No a ja keď som bola, tak prišiel večer o deviatej riaditeľ a: „Môžeme ísť na diktát?“ Tak som mu mala povedať „Nie?“ A potom sa zavrtil a povedal: „Ráno to pôjde...“

Hm.

No...

A títo POHG chodili aj do toho Carltonu potom neskôr, keď ste bývali?

Aj tajní takí...

Hm.

Čo neboli uniformovaní, ale aj títo.

A prečo tam chodili?

No lebo hľadali Židov.

Hm. Takže oni mali na starosti takéto vyhľadávanie tých ľudí?

Vyhľadávanie a sústreďovanie tam na tú židovskú ústredňu. A či ich tam aj... lebo to sme nevideli, to bol ten fajmúr dosť vysoký, to sme nevideli, či ich tade krmili alebo či im nosili stravu, to sme nevideli.

Hm.

Hento, čo sme videli, to sme videli.

A koľkokrát asi bola taká situácia s tými... s tým nakladaním tých židov?

V noci keď mali sústredenie, tak to tri... tri noci za týždeň išlo. Ale nevieme kam.

Hm. A koľko asi týždňov to trvalo?

To vám ne... počkajte...

Tak približne.

Neviem, či tri lebo štyri týždne, lebo my sme sa toho báli. A báli sme sa, že nás prichytia. Viete, lebo to sme ozaj museli mať len tak, aby sme videli voľačo a my sme sa toho báli.

Prečo?

No že nás chytia.

A čo by sa vám bolo stalo, keby vás chytili?

No nemyslíte si, že by nás boli pochválili. Lebo to muselo byť celkom... preto to bolo drevené, drevenice také, to muselo byť zatvorené. No ale keď u nás tma, vonku tma, tak... Trošičku, ponat'ahovali sme sa jedna cez druhú a trošku sme videli.

Hm. Ako si spomínate, v akom asi ročnom období to bolo?

No to bolo... zima nebola ešte, to nebola zima, nebolo snehu. Bolo mokro, viem, že bolo mokro, ale neviem vám povedať presne, nepamätám si to. Nerada som na to spomínala, len ten pán, keď prišiel, tak vtedy mi to tak akosi prebleskovalo hlavou...

Ako boli tí ľudia oblečení?

Biedne. Biedne... A zvlášť to, že také... ani nie že paličku, však aj ja mám paličku, ale len tak... také bakoľky, viete. A však ich ani nepotrebovali, lebo oni ich proste vysadili alebo dali na ten... na tú korbu a...

Hm. Koľko tam tých POHG bolo asi s nimi?

To... Keď išli na raziu, keď prišli, tak ich bolo najmenej šesť. Do nás, k nám, lebo chodili aj na internát. To chodili vtedy po celej Bratislave.

Hm.

Alebo po častiach, čo si oni vytipovali.

Aj našli niekoho?

Neviem.

Vtedy, keď vy ste tam boli, nenašli nikoho?

Nie, nie. Vtedy nie, my sme sa báli.

Hm.

My sme sa báli to...

A viete si spomenúť, že v ktorom roku toto bolo?

To bolo hneď ako som prišla do Bratislavy, keď to som ešte nebývala v Carltone, ale v tomto internáte, to bol ako domov pre sociálne slabé úradníčky, to som spomínala, ale kedy to bolo presne, to vám nepoviem. To by som cigánila. Neviem. Ale bolo to.

A už to bolo vlastne po skončení školy, už ste neštudovali vtedy, však?

Nie, už som...

Už ste bola zamestnaná?

Už som bola zamestnaná.

A v ktorom... v ktorom roku ste skončili školu, nepamätáte sa?

V štyridsiatom prvom.

V štyridsiatom prvom, hej? Hm. A potom... potom ste boli zamestnaná?

Potom už som bola stále zamestnaná.

Hm. A hovorili ste, že tí POHG chodili aj tam ku vám do toho Carltonu hľadať Pudi. Vtedy niekoho našli v tom Carltone?

Ja neviem, lebo my sme nesmeli vychádzať, nikto nesmel vychádzať von. A my ani sme moc nevedeli, zamestnanci, lebo tam bývalo niekoľko zamestnancov, napríklad ja som prišla a nemala som sa kam pohnúť. A mali sme veľmi dobrého riaditeľa, veľmi dobrého, vyžadoval robotu, ale... A potom, keď potreboval večer, no kde ma mal hľadať, písať. Tak dali mi tam izbu, pekne viem na ktoré... na ktorú stranu som bývala, tak viete čo, to bolo také, to bolo také, že radšej nič nehovoriť. Lebo sme nevedeli, kto je kto.

Zastavíme?

...

Prosím?

Sekundu, lebo zastavili sme kvôli tomu... kvôli ten siréne, čo išla z vonku, ale už sme pustili, takže môžeme pokračovať. Od ktorého roku ste žili v tom, bývali v Carltone, dokedy ste bývali na tej Edlovej ulici?

No na Edlovej som nebývala dlho, hádam pol roka, a potom som bývala v Carltone. To bolo len také prechodné ubytovanie skutočne, ktoré prišli do Bratislavy a nemali kde bývať.

Hm.

To bolo... a to vtedy bolo... musela by som si pohľadať vysvedčenie alebo už čo, lenže to je taká dlhá doba. Ja vám môžem povedať len to, čo si pamätám.

Samozrejme. Aspoň teda tak približne, od kedy ste bývali v tom Carltone, neviete si spomenúť?

V Carltone, to mám presne napísané aj v onom... v občianskom preukaze. Ja mám ešte ten červený starý, tam je presne napísané, že odkedy som bola v Carltone. To mám... to viem presne.

Hm. Ale museli by ste sa pozrieť do toho občianskeho...

Musela by som sa pozrieť, áno.

Že to teraz sa vám nevynorí presný dátum?

Nie.

Hm.

To nevynorí sa mi.

Hm.

Alebo... nechcela by som vám povedať nepravdu.

Samozrejme, hej.

Len to, čo viem. A čo si pamätám. A že si pamätám dosť toho, tak to je tiež pravda.

A vraveli ste, že títo POHG chodili po celej Bratislave.

Po celej Bratislave.

Si pamätáte, že by chodili po uliciach nejako...?

Nie.

V nejakých skupinách?

Nie.

Alebo niečo také?

Nie, to len na veľké, keď boli napríklad sviatky alebo čo. Ako tí Kotlebovci chodia, tak chodili aj oni.

Hm. A podľa čoho ste vedeli, že...?

Rozumiete?

Že to sú POHG?

No však mali značku.

Ako vyzerala tá značka?

POHG.

Mali napísané „POHG“?

Áno, áno.

Hm.

Mali. Mali tie, rajtky sa im hovorilo, rajtky. No a v tom Carltone, keď som bývala, tak tam keď chodili židia z lágrov, tak tam som sa zoznámila s tou pani Sandtnerovou.

Pani Sandtnerová bola kto?

Ona bola... prišla z lágra, myslím, že z Osvienčimu, prišla aj s mamičkou, bola veľmi bohatá ona. No teda mama hádam, alebo aj ona, neviem... Som vám hovorila, kde majú obchod? Ja krstným menom som nevedela, ako sa volajú...

Hm.

Len to viem, že ja som ju chránila, aby tam mohla bývať. Lebo tam to bol jediný hotel, to vám povedia starí Bratislavčania, že ktorý stál za niečo a mal aj svoju tradíciu aj renomé svoje mal. Takže to bol jediný hotel, čo stál za niečo. Potom už začali stavať od nevidím do nevidím.

A tato pani Sandtnerová...

Mala obchod...

Obchod s...?

Mala obchod s oblekmi, aj myslím, že látky tam boli nejaké... A ona za to, ja som raz chcela ísť do Reduty, lebo to bolo vedľa, chcela som ísť na ples, ale nemala som čo na seba, lebo o všetko som prišla. Tak ona mi dala... taký úzky pás mala, no a ja som bola tiež mladá, tiež som mala úzky, lebo... Sukňu, filtrovanú blúzku... A proste ja som ju držala a ona mňa.

Cha... Takže ona vám dala tie šaty na ten ples? Hm.

Áno.

A kde mala ona ten obchod presne?

Na Laurinskej, tam je zo začiatku Laurinskej... alebo ešte lepšie vám poviem, ako sa začalo stavať Divadlo Pavla Országha Hviezdoslava, na tej strane išlo sa, išlo takto, po tej strane... nie po tom, po Laurinskej po druhej strane, tam bol Umlauf, tá drogéria veľiká, no a asi taká... Tam bola jedna malá križovatka, nie autá, len na prechod, a tam mala taký pekný, dlhý veľký obchod.

Hm.

A vždycky ma volala, aby som si prišla niečo vybrať. A toľko som sa chystala, toľko, až som tam išla, a vyšla som potom preč už.

A pani Sandtnerová bola židovka?

Židovka.

Hm. A to ste ako vedeli?

Prosím?

Ako ste to vedeli? Že ona je židovka?

Za prvé to bolo vidieť. Ona sa tým netajila, lebo ja som obdivovala jej ruky. A my sme sa tým pádom tak akosi zoznámili, no a ja som ju držala tam, keď dávali výpovede, lebo vyše židov tam bývalo. A dávala sa... keď tam napríklad boli mesiac, tak sa už im dávala výpoveď, lebo oni peniaze mali.

Hm.

Odkiaľ neviem. Ona bola bohatá, dosť bohatá, veľmi pekne sa obliekala. Draho sa obliekala, musela mať predtým už, ako mala ten obchod, niekde skryté niečo... Tak... vyzerala... no tvár nemala peknú, mala takú zrezanú bradu, viete, ale ruky, tie mala prenádherné. Také pekné ruky som nevidela.

Hm.

Také mala pekné. No a potom, keď som ja odišla, tak už neviem, čo sa s ňou stalo.

A vraveli ste, že ona prišla aj s mamou z...

Aj s mamou prišla, zachránili sa, a tam bývali.

A vy ste sa s ňou niekedy o tom rozprávali, že... že kde boli, v akom lágri alebo...?

Nie, ona nepovedala v ktorom lágri, ale tí druhí, čo sa s nimi tam takto poznali, tak boli z Osvienčima.

Hm.

Som si potom... ale ja som to len vydedukovala, že aj ona asi bola tam.

Hm, hm.

Iné vám neviem, odkiaľ bola, neviem.

A prečo vlastne ona bývala v tom Carltone?

No lebo ten jej byt, čo ona bývala v Bratislave, ten jej zhabali. Tak nemala inú možnosť. Potom možno že si to vymohla. Lebo ona bola dosť rázna.

Hm.

Potom si to hádam vymohla, ale ináč nemala kde bývať, tak bývala tam ako normálny hosť.

Hm, hm. A toto bolo v ktorom období, to bolo ešte cez vojnu, alebo až po vojne?

Po vojne, po vojne to bolo.

Takže ona vlastne prežila ten lágér...

Prežila...

S mamou a vrátili sa naspäť, hej?

Áno. A nebola stará, ona bola celkom... mamka bola staršia, pravda, ale ona bola celkom ešte taká... súca...

Hm.

Mladšia bola, no. Pre mňa bola aj ona stará, lebo ja som bola mladá.

A ešte v tom období vlastne vojnovom, ešte pred oslobodením Bratislavy, žili v Carltone tiež nejakí židia?

Nie, nie.

Hm. Takže to vlastne, to čo hovoríte, že ešte aj nejakí ďalší, viacerí tam boli, to bolo všetko...?

To už po, keď sa oni vracali, viete. Lebo jediný Carlton bol, čo mohol ubytovať, čo mal takú veľkú kapacitu, že mohol prijať.

Hm.

A náš riaditeľ ten tak riadil hotel, aby bol zaplnený, aby niečo zarobili. Lebo on tam prišiel ako revízor z Tatrabanky z Trenčína, aj tam zostal ako generálny riaditeľ.

Hm.

No...

A v tom období Slovenského štátu, spomínate si, že by bola nejaká taká verejná protižidovská nejaká propaganda, alebo takéto veci?

Nie, ja som vtedy mentálne... ani nemala som šajnu. Lebo v Šenkviaciach, kde som bola, odkiaľ som bola, tam vlastne sme mali, aj máme rodičovský dom, tam bol jeden jediný žid. A toho som nikdy v živote nevidela, len viem, že mal fabriku na čiapky také tie... Nikdy v živote som ho nevidela. Len to hovorili, že je žid, ako keby to bola nejaká vada, viete. To tak ľudia mali taký... takú predstavu, „No to je žid!“

Hm.

No... nie, že to je chlap alebo žena, alebo čo, ale to je žid.

Hm. A čo... čo to znamenalo?

No je to niečo iné, ako sme boli my. Viete?

Hej, v akom zmysle?

V takom, že nevedeli, čo to je. Ale bol to žid, no.

Hm.

Nevedeli, čo... ani ja som nevedela. A že tam má čiapku... a výrobu čiapok, to... mne to bolo jedno, čo to je.

A v tej Bratislave, keď ste žili, aká tam bola vtedy atmosféra, takto medzi ľuďmi, v Carltone napríklad, aká klientela tam chodila?

Joj, tam chodili... to bol najlepší hotel.

Kto tam vtedy chodil?

Napríklad aj prezident Tiso... Tito.

Prezident Tito?

Prezident Tito z Juhoslávie.

Ale to bolo až po vojne?

Až po vojne.

A v tom vojnovom období, v tom období Slovenského štátu?

No to bolo len pre tých horných desať tisíc. Čo mali na to, lebo tam bola Carlton sa... kaviareň na pravej strane, Savoy, už bolo voľačo, o pol druhej triedy takej, myslím kvalitatívnej. To už bolo trochu horšie, tam už nechodili tí, čo chodili do kaviarne Carlton, viete. Aj do jedálne. My sme mali v Carltone jedáleň takú spojenú veľkú, spojenú so zimnou záhradou. Keď bola nejaká akcia, tak sa to otvorilo a videlo sa do zimnej záhrady, pekne. A ináč Savoy, tam normálne podávali takto. A hentam to slúžilo pre takú smotánku, no.

Hm. Smotánka, hej. Akí, ľudia akej národnosti tam chodievali?

Joj, všetci boli Prešpuráci. Ani jeden vám nepovedal, ja som Maďar, ja som Nemec, ja som Slovák, všetci boli Prešpuráci. My sme mali vedúcu Savoy kaviarne, ktorej som písala dotazník a hovorím:

„Prosím vás pekne, ja viem, že ste Maďarka, čo ste? Povedzte mi, vy čo ste za národnosť?“ – „Ja som Prešpuráčka...“

Hm.

Tak išla na mňa zostra, viete, že ona bola staršia pani: „Ja som Prešpuráčka!“ A nemohli sme jej to vyhovoriť. No písali sme Maďarka, lebo Prešpuráčka ako národnosť nebola.

Takže ľudia sa tak nevydelovali nejakou podľa národnosti, ale skôr podľa toho mesta, že kde žili, tak sa...

Áno, kde žili. Áno.

Hm, hm. A chodili aj títo POHG do Carltonu ako hostia? Ako klienti?

To... to som nevidela.

Hm.

Žiadna uniforma tam nebola.

A na uliciach, keď ste ich videli, keď ste ich stretli, ako sa správali?

Oni málo chodili po vonku za svetla, málo. A to... ja som si to vtedy akosi ani nevšimla. To neviem. To neviem, len to ma nabáda... ma vodilo k tomu, že u brata bol, on tam bol vedúcim toho telegrafného úradu...

Hm.

A on tam bol, poznala som sa s ním takto, ale som nevedela, že je POHG.

Hm.

Až vtedy, keď prišiel k nám na raziu.

Hm, hm.

Vtedy.

A tento pán bol aj pri tých židoch, keď ich tam nakladali?

Nie, vtedy som ho nevidela. Vtedy som ho nevidela. To mali oni asi určitých, ktorí tam cez deň spali alebo čo robili a ostatní naháňali alebo...

A tí, ktorí boli pri tých židoch, to boli tiež POHG, alebo to boli nejakí iní?

Nie, to boli normálni ľudia takíto.

Ako... ako boli oblečení? Tí, ktorí ich tam nakladali?

No tak obyčajne, ja som nevidela uniformu tam.

Boli ako v civilných šatách, hej?

Áno.

A neboli ozbrojení?

Nie... no ja neviem, či boli ozbrojení, to neukazovali.

Hm.

Či sú ozbrojení, či nie, lebo to išlo radom.

Hej.

To auto pristálo, alebo už stálo a tie autá išli jedno za druhým. A išli tam hore, ako sa ide k Svoradovu, a tam či išli doprava, či doľava, to my nevieme.

Hm. A POHG chodili ozbrojení? Napríklad keď prišli na tú raziu, spomínate si, že by ste videli nejaké zbrane?

Ja som si nevšimla.

Hm.

Nevšimla som si. Neviem, vôbec neviem vám povedať.

A tam tí... tí židia, ktorých nakladali, spomínali ste, že tam boli staršie ženy...

Aj muži, aj ženy.

Aj starší muži, alebo akého veku?

Áno, aj starší muži, všetci starí ľudia.

Hm. Nejaké deti malé tam neboli?

Deti som nevidela. Deti som nevidela. Deti hádam brali zvlášť, viete, lebo tie lágre mali porozdeľované. Prvé, čo brali z Popradu do Osvienčima, tam išla mládež. Však viete, že zväčša len dievčence. A to sme pochodili ten Osvienčim, rad radom sme ho pochodili...

Takže tu ste deti nevideli, mládež tam nebola, boli tam starší ľudia?

Starší ľudia, len starší ľudia. Ani jednu sme nevideli, že by bola... viete, taká mladá alebo dajme tomu pekná, že by nás bola zaujala, alebo čo, ale cez tú škáročku aj tak je málo vidieť, tak sme nemohli otvoriť a pozerat' sa takto, že ako to je. Neviem, či som vám pomohla.

Samozrejme, že hej. A vy keď ste to videli, lebo mali ste tam ešte tie svoje spolubývajúce, však aj tie sa na to pozerali...

No dobre, ale ako sme sa pozerali? Jedna bola dole, tá na nej, a potom zase: „Pod' ty dole, ty si bola hore!“ No tak sme sa pozerali, no.

A čo ste si tak hovorili medzi sebou, aká bola vaša reakcia, že čo sa deje?

Plakali sme.

Plakali ste?

Každá bola ako zamrznutá. Lebo to sa mohlo stať mojej mame, keď by bola ich viery, hocikomu sa to mohlo stať. Nie?

Áno.

No... A... Nebolo nám to na dvakrát milé, viete? Naozaj to boli... A my všetci... napríklad ja som chodila k Notredamkám do školy...

Notredamky boli čo?

Mníšky.

Mníšky.

Mníšky, potom jedna cho... jedna z nich chodila... sestry Svätého Kríža, potom... tak, väčšinou, oni mali do Jimky, chodili... Tak väčšinou sme boli takí ešte, ako za Slovenského štátu, viete?

Hm.

Aká doba, tak musíme žiť.

Boli v Bratislave nemeckí vojaci, boli tam Nemci?

Boli, dost'.

V tom období?

Bolo, dost'.

Hm. Na tých si ako spomínate, ako sa správali?

No ja nemôžem na nich povedať nič, napríklad aj keď išli vyhadzovať most, tak okololítých išli upozorniť, že aby išli do pivnice. Že idú vyhadzovať most. Aspoň tak. Mne to nepovedali, lebo ja som tam nebola.

Hm.

Len čo spomínali títo.

A ku vám do hotela, do Carltona, nechodili nemeckí vojaci?

Ale prečo nie? Chodili.

Chodili?

Chodili. Celý hotel mali.

Hm. A tam sa ako správali?

Neviem, lebo my sme mali zakázané akýkoľvek styk.

Kto vám zakázal?

Riaditeľ.

Aký mal na to dôvod, že vám to zakázal?

No neviem, aký mal... aby sme sa moc neukazovali, oni mali... oni mali izb... túto... kuchyňu svoju, tak po nich, keď ich vyhnali, po nich mali zase Rusi kuchyňu... My sme boli odkázaní na to, čo nám capli, do slova a do písma. Capli.

Hm.

Viete, čo znamená slovo capnúť?

Hej.

No... ale ináč, ja nemôžem povedať ani na jedných, ani na druhých... Tak my sme sa snažili žiť podľa tej doby.

Hej.

Mňa museli púšťať von, lebo som išla na magistrát do obeda, tam pomáhať. My sme vydávali, aj keď išiel len do Trnavy, aj tak musel mať povolenie.

Hm.

Tak...

Takže nedalo sa až tak voľne nejako pohybovať?

Nie, nie.

Vtedy?

Nie, vtedy nie, keď tam bola fronta, tak nie. To nie.

Museli ste byť aj vnútri po nejakej hodine?

Nie... my sme, to večer sme nemohli chodiť nikde, a kdeže, ani nápad.

Hm.

To ani nápad, večer ísť von.

Spomínate si ešte na nejaké situácie, ktoré by sa týkali osudov židov v Bratislave? Okrem toho teda, čo ste nám porozprávali?

Nie, nespomínam si. Vôbec si nespomínam na žiadne. Len to si spomínam, že už tam boli, jeden bol, volal sa Špronc, on bol tajomníkom Slovenskej odborovej rady a dobrý človek to bol, viete čo, keď som robila pre nich zápisnicu, keď sa ma pýtali, že čo platia za to – to bola strojom písaná osemdesiatstranová zápisnica – ja hovorím: „No čo? Nič.“ - „Ale čo rozprávaš?“ – „No nič, však ja to rada robím,“ no a potom dal mi tú Juhosláviu, to bolo viac hodné, lebo predtým som nebola...

Hej, to bolo kedy, to bolo v päťdesiatych rokoch alebo...?

Mám aj fotografie, aj napísané mám...

Ale už to bolo po vojne toto, hej?

Áno, pravda, pravda. To už bolo po.

Urobíme si teraz krátku prestávku, lebo chcem sa poradiť tuto s kolegyňou Monikou, aj s pánom Beyrakom, že či oni vám nechcú položiť nejakú otázku.

...

Dobre. Nathan, ready. Máme ešte zopár otázok, ktoré by sme vám chceli položiť, takých vyjasňujúcich, nejakých pár detailov, ktoré by sme radi vedeli. Vy ste nám vraveli, že keď ste sa dívali na to, ako tých židov tam nakladali na tej Edlovej ulici, že niektoré z tých starých žien, že boli... sedeli na stoličkách...

Áno.

Na takýchto normálnych, obyčajných stoličkách?

Obyčajných.

Hm.

Obyčajných.

A na tých stoličkách ich vyložili?

Ich vyložili von a čo spraví, či... to sme nezaznamenali, lebo my sme... Oni... tu bolo plno a nakladali ich z tej strany, viete? My nevieme, či nahádzali tie stoličky nazad, alebo tam ich nechali.

Takže ich nakladali z tej strany akoby odvrátenej od vás?

Odvrátenej od nás.

Hm. A z akej asi vzdialenosti zhruba ste to videli?

No my sme to videli z ulice do ulice, to nebolo, Edlová ulica nie je široká. Nie je ako... normálna ulica bratislavská.

Tak vzdialenosť nejakou cez ulicu? Alebo ako to bolo?

Na ulici to bolo, na ceste. No obísť auto mohlo, no ale nejakou zvlášť... široká cesta to nebola.

Hm, hm.

Lebo to bola stará Bratislava.

Hm.

Palisády a tam to všetko, to bolo staré.

Hej. Ale teda nebolo to pod tým vašim oknom internátnym?

Nie, nie. Pod našim oknom bolo to, čo už naložili. A čo sme videli, tá vrchná videla, že ako to nakladajú.

A neviem teraz, či úplne rozumiem, že pod vašim oknom bolo to, čo už naložili – ako čo?

Nie, myslím takto, z našej strany sme videli už ponakladaných ľudí.

Aha.

A z tej druhej strany ešte nakladali.

Aha, áno, rozumiem. A to bolo nákladné auto s tou takou otvorenou korbou?

Otvorenou, ani nebola tam žiadna plachta ani nič, len otvorené auto a tak.

A koľko asi ľudí sa zmestilo na to jedno auto?

No to ja vám nepoviem.

Tak odhadom, približne?

Hm... hádam aj päťdesiat.

Hm.

Lebo to bolo, ako máte... Keď idete na preplnenom aute voľakde, alebo čo... tak čím viac, tým...

Hm.

To neviem vám,... až tak ďaleko sme nemohli ani narátať, ani otvoriť...

Hm.

Že by sme svoju kožu chránili.

Takže museli ste mať zavreté okná, zavreté tie okenice?

Museli sme mať, museli sme mať, a to ozaj bolo len tak, že tma tam, tma tam. Viete?

A spomínali ste na začiatku, že tie okenice, že vám kontrolovali, či sú zavreté.

No oni kontrolovali predtým, ale čo sme my robili potom...

A kto to kontroloval?

A veru už ani neviem.

To bol niekto od vás, z toho internátu, alebo z vonku?

Nie, nie. Z vonku, z vonku. Od nás... lebo my sme mali len riaditeľku a tá držala s nami.

Hm. Takže ľudia z vonku kontrolovali, či máte zavreté?

Nie, ona... nikto tam nesmel ísť, na tú ulicu nikoho nepúšťali, viete?

Hm.

Takže len oni sami.

Aha, takže to boli tí, ktorí tam nakladali tých židov, oni skontrolovali aj, či máte zavreté...?

Ale to ešte predtým, než...

Hej. Áno.

Než zatvárali ako... napríklad my sme mali zatvorenú ulicu, lebo bolo lešenie, bolo hento, toto... Tak všetko muselo byť vopred skontrolované, aby na nič sa... aby sa nič nestalo u nás.

Hm. A oni vlastne tak nejak uzavreli tú ulicu, aby tam vtedy nešli tí ľudia?

Lebo to bola noc.

Aha.

Tak tam ani veľa ľudí nechodilo, lebo to nie je Bratislava stred. To je už, už sme boli tam bližšie Svoradovu, a to už je... Svoradov bol vtedy takmer nový, no nebol celkom nový, no ale bol novší.

Hm.

Z tých internátov. Lebo ináč tam bolo málo internátov, La Frankoni bol internát a potom neviem, či Svoradov, neviem či bol.

Chceli sme sa tiež ešte opýtať na obchod tej pani Sandtnerovej, vraveli ste, že mala veľký obchod s odevmi, so šatami...

Áno.

A zároveň ste teda vraveli, že musela bývať v tom Carltone, pretože ich byt bol skonfiškovaný.

Asi.

Hej. A ten obchod im nezobrali?

No oni... ona si vymohla asi, že jej to patrilo. Lebo to bol veľký obchod. To bol veľký obchod a dlhý. Viete, takže... normálny veľký obchod to bol.

Hm. Takže ona keď sa vrátila...?

Na vtedajšie časy... teraz už sú väčšie.

Hej.

Ale na vtedajšie časy to bol veľký obchod.

Hm, hm. Takže ona keď sa vrátila, tak si vymohla, aby dostala naspäť ten obchod?

Ona musela mať nejaké konexie, že išlo... aj peniaze musela mať, pravda, lebo bez peňazí sa nedalo ani vtedy, ani teraz. Takže...

Takže otvorila si znovu ten obchod, keď sa vrátila, áno?

Ona tam ešte nebola. Len asi jej už platili, lebo mala peniaze. Len povedala mi, aby som tam prišla a vybrala si, čo chcem.

Hm.

Len za to, že mohla u nás bývať, lebo u nás mala stravu, u nás mala ubytovanie, pranie, všetko mala u nás.

Hm. Takže mala nejaký nájom z toho obchodu, niekto iný mal ten obchod vtedy?

Asi, ja neviem, tak ďaleko to neviem.

Aha.

To mi... ani ma to nezaujímalo.

Ste po tom nepátrali, po takýchto informáciách, hej?

Nepátrala som po tom. Keby som bola vedela, že ma budete...

Tak to ste vtedy nemohli vedieť v žiadnom prípade.

To som ozaj nemohla vedieť, no.

A tiež sa ešte chceme opýtať na takú jednu vec, ktorú ste nám hovorili v tom predchádzajúcom rozhovore – vy ste spomínali svoje zážitky z toho ako Bratislava bola bombardovaná.

No to bola.

Ako si na to spomínate?

Ako si spomínam? Že som pochytila všetky klobúky, ktoré som mala, lebo vtedy som bez klobúka, bez rukavičiek ani ň. A utekali sme hore na Červený kríž, s kufrom jedným... s dvomi vlastne... a všetky klobúky, to si pamätám. A odtiaľ kam ideme? Videli sme, Apolka horí, je tam trma vrma... no a čo iné? Všetko rabovalo sa... potom som sa zobrala, že idem ja, lebo náš internát bol v tu ráno ako... Nie orabovaný, ale vyrabovaný celkom... Tam sa nahrnuli ľudia, ale rabovalo sa všade, išli sme dole Michalskou bránou, tam som išla zase do Carltonu a zložila som sa tam a hovorí riaditeľ: „Nemáš kde bývať?“ – „Nie...“ – „Tak poď hore.“ Spala som od dvanástej do druhého dňa do jednej.

Hm.

To som bola taká vyčerpaná. A tak mi hneď pridelili izbu. Tam som bývala.

A vy ste vtedy hovorili, ja tu mám v poznámkach, že ste sa skrývali v tuneli?

Joj, to som cez frontu.

Hm.

Cez frontu som bola. Šesť dní a sedem nocí som bola v tuneli. Tam som bola a ešte nebol hotový. Mokrý, ja som mala také plstené topánky, vtedy sa nosili, šité... A také to bolo... také, bolo jedna miestnosť, nie miestnosť, ale jedno... ten tunel už bol predelený, celý, ale mal ešte na vrchu také dve nedorobené... aj toto bolo... nič nebolo dorobené.

Hm.

Len ten vládny tunel ten bol dohotovený. Čo boli pre vládu.

To ani neviem.

No, ten bol dohotovený. Tam z boku, ako sa išlo od Franti... od kostola Svätej Trojice, na tej strane, tam bol tunel, po takých oných sa išlo, tam bol zugrund... dohotovený ten... Vládny. Tomu sa hovorilo vládnny tunel, no. Lebo tam ako je stará Národná rada... viete, kde je?

Hej.

No tak odtiaľ to nebolo ďaleko.

Hm. Hm.

No a keď začali v rádiu hlásiť baja báčka... tak už sme išli.

Čo hlásili v rádiu?

Baja báčka.

Baja báčka?

Baja báčka, že už idú lietadlá.

To bolo nejaké také heslo, že...?

Nie, išli odtiaľ, od Maďarov.

Aha. Hm.

No. No a potom tam som spala, som tam spala s tou rodinou, Ungaryovci sa volali, to boli futbalisti chlapci. A my sme, tak sme sa kamarátili, taká partia sme boli... a oni sa nie, že sa nebáli, ale nás robili takými smelšími, viete?

Hm.

No a tam mi dával jeden ruský vojak zbraň. No ja som samozrejme utiekla. Na koni bol. A potom druhý mi dával takú veľkú fľašu voňavky, tu som zobrala.

A to bolo, toto sa udialo v tom tuneli?

Áno.

Tam prišli ruskí vojaci do toho tunela?

Áno, áno.

A tam bolo viacero ľudí sa tam s vami skrývalo, však?

Joj, to bolo natrieskané.

Hm.

No...

A vlastne fronta bola neskôr, ako bombardovanie Bratislavy, však?

Fronta bola neskôr, ale bombardovali šestnásteho júna, prvý raz, čo bombardovali Apolku...

Hm.

A potom bombardovali už Rusi, s ratami, keď už bolo ako... akoby po fronte, ale oni ešte bombardovali Špitálskú ulicu. A ja som vtedy utekala z Národného divadla do toho nového, čo stavali, do toho Divadla Pavla Országha Hviezdoslava.

Hm.

A my... tam bombardovali a my oproti nim.

Hm.

Len sa zablesklo, takto sme spravili s rukami k stene... a tam sme prišli, a potom... a po ten obchod Umlauf som prišla a potom už neviem, čo bolo. Už ma tam len dotiahli, hádam.

Hm. Takže ste tam stratili vedomie?

Tam...

Hm.

Som stratila vedomie, ale ten... my sme mali s Kaufmanom také divadlá, čo už chceli silou mocou otvárať... mali sme permanentné lístky, tak sme boli v divadle traja. A potom sme išli ešte o polnoci do tunela. Lebo každý hovoril, že: „Ide nová vlna, ide nová vlna!“

Takže ste sa tam znovu išli skryť?

Šli sme znovu do tunela.

Hm. A šestnásteho júna ste hovorili, že bolo to prvé bombardovanie...

Prvé...

V ktorom...?

Prvé bombardovanie...

V ktorom roku to bolo.

V štyridsiatom... hm... štvrtom? Tak sa mi zdá. Tak sa mi zdá, že v štyridsiatomštvrtom.

A to ste bývali už v tom Carltone, či ešte na Edlovej?

Nie, ešte na Edlovej. Ale som dole robila, a potom že pred Národným divadlom, vtedy sa nosili také listové taštičky, som si dala na hlavu a vždy som sa otočila len tak... nevedela som... čo som ja zažila kedy bombardovanie. No a potom sme sa veľmi báli.

A koľko rokov ste vlastne bývali na tej Edlovej?

Nie dlho, nie dlho. To bolo také núdzové, tam sa veľmi často menili, to už sa nepamätám presne že koľko, ale určite viem, že hneď po fronte, ako... keď bombardoval... keď tam prišli Rusi a ja som bola... mňa tam naháňali... A neviem dodnes, čo to znamená, len kričali: „Na zachod! Na zachod! Na zachod!“ A my sme nevedeli, čo to je. A boli sme na tej prvej plošine, čo prerážali tunel ďalej. No a jedna pani tam bola s tromi deťmi. A hovorí: „Tam hore máte mladú, ja tu mám tri deti,“ plakala

a my sme zabudli odstrčiť rebrík. Tak potom aby sa ešte vyššie... čo boli... a utekala som bosá, lebo topánky mokré ako... a dole takým mokrým stropom... a boli tam... viete, čo to sú pomvagre?

Nie...

Neviete. To sú vozíky, ktoré majú aj títo... baníci...

Hm.

A tam mali dosky chlapi, a ja hovorím: „Prosím vás pekne, schovajte ma, lebo ma naháňajú,“ a tam som bola do rána a tak som nachladla, že to dodnes cítim.

Hm. Prečo vás naháňali?

No ako Rusi.

Čo chceli?

No opýtajte sa ich... Ja som sa ich neopýtala.

Prečo ste sa ich báli, prečo ste pred nimi utekali?

No čo som ja vedela, no...

Báli ste sa, že vám nejako ublížia?

Áno. Bála som sa.

Hm.

Vojaci...

A aj ste videli, že by ruskí vojaci niekomu ubližovali?

Nie, to som nevidela.

Hm.

To som nevidela. Krik som počula, ale nevidela som.

A na tej Edlovej ulici ste vraveli, že ste išli bývať hneď po skončení školy? Hneď, ako ste už začali...?

Asi...

Chodiť do zamestnanie?

Asi za dva, za tri týždne, hneď.

Aha.

Lebo som nechcela vlakom cestovať z domu, zo Šenkvic, tak som sa prihlásila tam. A tam, to sa menilo, veľmi sa to menilo.

A bývali ste tam až do toho bombardovania, až do toho obdobia?

Nie... počkajte... Nie... a ba, áno, áno, lebo tam som brala tie klobúky... máte pravdu, áno.

Potom ste tam bývali asi dlhšie, asi viacej rokov, však?

Nie.

Lebo koľko ste mali rokov, keď ste... keď ste skončili školu?

Osemnásť? Devätnásť? Musím sa pozrieť. To už bolo tak dávno, že to... aj tak že sa pamätám, ako sa volám. Cha...

Snažím sa totiž zaradiť si, že v ktorom roku to bolo, čo ste videli s tými židmi. Že či to bolo v roku tisícdeväťstoštyridsaťdva, alebo v roku tisícdeväťstoštyridsaťštyri?

Ja sa pozriem, čo mám nejaké... nejaká zápisky, a keď mi dáte telefónne číslo, ja vám zavolám.

Moni, môže byť?

Áno.

Dobre? Dobre, preto sa aj pýtam, že odkedy ste tam žili dokedy...

Hej.

Zhruba aké udalosti sa medzi tým udali...

Lebo mali sme tam ešte k tomu... bola vojna a mali sme aj zábavy. Lebo tam chodili svoradovskí študenti.

Hm.

A my sme mali takzvanú dennú izbu, čo sme tam tancovali.

Hej.

Tak voľačo tam asi bolo dlhšie... no...

Hm, hm. Takže ste si našli aj čas na zábavu, napriek tým vojnovým...?

Áno, áno.

Vojnovým dobám... vojnovým časom. Hej? Pani Sigotská, ja vám chcem veľmi pekne poďakovať za tento veľmi zaujímavý rozhovor. Ďakujeme, že ste medzi nás prišli, že ste sa podelili o tieto svoje spomienky, veľmi cenné, veľmi hodnotné...

Ale keď to nájdem, ja vám okamžite zavolám.

Dobre, výborne.

Či do Bratislavy, či tu, neviem... kde vás nájdem. Mi číslo telefónu dáte a...

Dobre, super. Ďakujeme veľmi pekne.

Dobre? Tak môžem...?